

Република Македонија
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ
Republika e Maqedonisë
AVOKATI I POPULLIT
Republic of Macedonia
O M B U D S M A N

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ

ИНФОРМАЦИЈА

**за посетите на специјализираните психијатриски установи во Скопје,
Негорци и Демир Хисар заради согледување на состојбите со
остварувањето на правата на лицата со ментални заболување,
согласно Законот за ментално здравје**

Скопје, декември 2016 година

ВОВЕД

Во секое општество неспорна е потребата за укажување на соодветна здравствена заштита на пациентите со должно внимание во однос на почитувањето на нивните права, особено на лицата со ментално заболување кои се сместени во специјализирани здравствени установи.

Хоспитализацијата и лекарскиот третман на пациентите со ментални заболувања, меѓу другото налагаат и доследно почитување на нивните права утврдени со Законот за ментално здравје („Службен весник на РМ“ бр. 71/2006 и 150/2015).

Имено, со одредбата на членот 14 од овој Закон е определено дека пациентите сместени во специјализираните здравствени установи, покрај условите за сместување имаат право на работно ангажирање, сместување по полова структура, лични контакти со роднини и пријатели, прием и испраќање на писма и пратки и користење на телефон, следење на радио и тв програма, поседување на предмети за лична хигиена, викенд отсуства, уживање на верски слободи и сл.

Поради потребата од согледување на состојбите во однос на остварувањето и почитувањето на погоре споменатите права на лицата со ментални заболувања, Народниот правобранител согласно утврдената Програма за работа за 2016 година оствари посети и изврши непосреден увид во специјализираните здравствени установи во Скопје, Демир Хисар и Негорци.

1.УТВРДЕНА СОСТОЈБА ОД ИЗВРШЕНИОТ УВИД ВО ПСИХИЈАТРИСКАТА БОЛНИЦА - СКОПЈЕ

1.1. ОПШТИ ПОДАТОЦИ ЗА УСТАНОВАТА

Јавната здравствена установа Психијатриска болница - Скопје е формирана во 1954 година, а започнала да работи во 1955 година. Во оваа болницата, која од страна на тим од институцијата Народен правобранител беше посетена на 24 и 27 јуни 2016 година, се лекуваат и негуваат лица со ментални заболувања, а воедно се врши и нивна рехабилитација, ресоцијализација и реинтеграција. Психијатриската болница - Скопје се финансира со буџетски средства преку програми на Министерството за здравство и преку Буџетот на Фондот за здравствено осигурување. Оваа болница има регионален карактер и ги опфаќа претежно централниот и североисточниот дел на Република Македонија.

Јавната здравствена организација Психијатриска болница - Скопје здравствената дејност ја остварува преку 9 оддела во кои се сместени лица со нарушени ментални и душевни растројства, а во нејзин состав се и дневните болници во населбите Пролет и Влае.

Во ЈЗУ Психијатриска болница - Скопје согласно позитивните прописи пациентите се хоспитализираат врз основа на доброволно и присилно сместување. По правило приемот на пациентите се врши врз основа на медицински упат издаден од лекар со цел вршење на специјалистички третман на болните, односно да им се пружи секундарна и терцијална психијатриска заштита на болните лица. Од увидот во повеќе досиеја констатирано е дека по приемот во здравствената установа од страна на пациентот се потпишува изјава - согласност за доброволна хоспитализацијата.

Од друга страна, присилната хоспитализација и понатаму претставува проблем, иако Психијатриската болница навремено го известува судот, со што се констатира дека е прифатена препораката на Народниот правобранител дадена при претходните посети, но според зборовите на раководните лица изостанува

навремена реакција од страна на судот, односно дури по преземени дополнителни дејствија ги добиваат потребните документи за задржувањето на пациентите во здравствената установа.

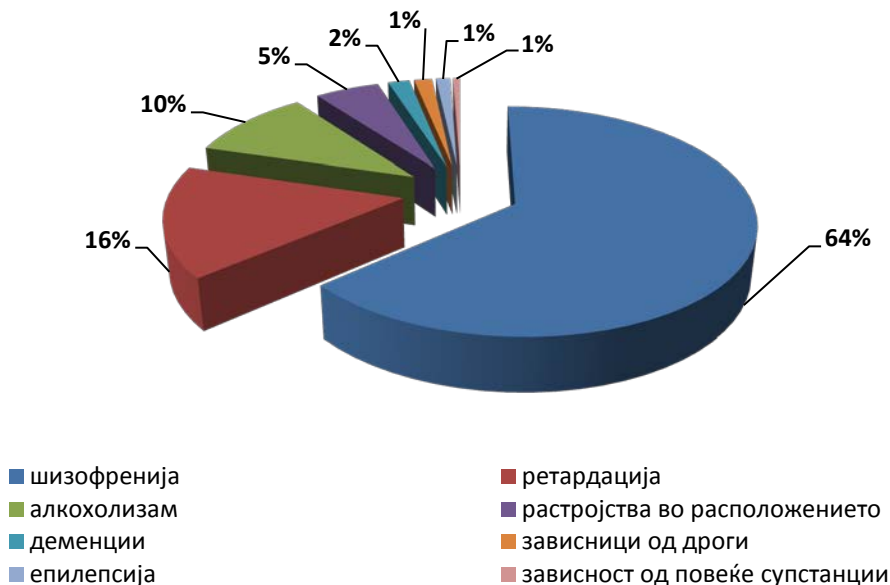
Во ЈЗУ Психијатриската болница Скопје систематизирани се 577 работни места од кои пополнети се 343 работни места.Најголемиот број вработени се стручни лица од областа на здравството и психијатријата, па така според структурата пополнети се работните места, и тоа: **директор, раководител на работна единица Болница, 38 лекари специјалисти, 12 психолози, 8 социјални работници, 120 медицински сестри, 35 болничари и болничарки, 4 лаборанти, 22 хигиеничари, 1 дефектолог и 101 административен и технички персонал.**

ПРЕГЛЕД	
на вработени во ЈЗУ Психијатриска болница - Скопје	
директор	1
раководител на работна единица Болница	1
лекари специјалисти	38
социјални работници	8
психолози	12
медицински сестри	120
болничари и болногледачи	35
дефектолог	1
лаборанти	4
хигиеничари	22
административен и технички персонал	101
ВКУПНО	343

ЈЗУ Психијатриска болница - Скопје вкупно располага со 1053 легла. На денот на посетата евидентирани се вкупно 1004 пациенти, од кои 813 пациенти (649 мажи и 164 жени) се сместени во самата Болница, а 189 (130 мажи и 59 жени) во дневните центри. Во моментот на посетата од вкупниот број пациенти сместени во болницата 65 (14 мажи и 51 жена) беа пробно пуштени на домашен третман.

Најголем број од хоспитализираните пациенти се со **дијагноза на болеста шизофренија - 219, потоа, ретардација – 55, алкохолизам- 35, растројства во расположението – 18, деменции – 6, зависници од дроги – 5, епилепсија – 4, зависност од повеќе супстанции -2 и др.**

Најзастапени болести на пациентите

Имајќи ги предвид изнесените податоци за бројот на вработени и пополнетиот капацитет како неспорен се наметнува заклучокот дека бројот на вработени е недоволен. Имено, од 2009 година повеќе од 100 упразнети работни места не се пополнети.

2. ОСТВАРУВАЊЕТО НА ПРАВАТА НА ПАЦИЕНТИТЕ

2.1. Просторни и сместувачки услови

Јавната здравствена установа – Психијатриска болница Скопје функционира во објекти изградени поодамна, со исклучок на новиот објект на женскиот оддел. Во однос на условите во кои се сместени пациентите во Психијатриската болница - Скопје, беше извршена обиколка на одделенијата во болницата, при што **општа**

констатација е дека условите за сместување не се најсоодветни, особено во старите објекти каде што истите се на многу ниско ниво. Посебно е загрижувачка состојбата во објектот во кој се сместени пациентите од машки пол и условите во судското одделение.

Имено, во машкиот оддел престојуваат 649 лица и тоа со акутни заболувања (115), зависности (396) и хронични заболувања (138), а пациентите се сместени во шест соби. Целокупната слика за овој објект е незадоволителна и делува негативно, пред се поради дотрајаноста. Просториите и санитарниот јазол се во лоша состојба, а од безбедносни причини на прозорците се поставуваа решетки. Хигиената во собите е на задоволително ниво, постелнината иако е стара сепак е чиста и уредно наместена на креветите, меѓутоа неспорно е дека на собите им е неопходно реновирање, а истото важи и за ходниците.

Пациентите во овој оддел се под постојан надзор на стручно - медицински лица и за секој пациент се води поединечна евиденција, односно досие. При проверка на досиејата по случаен избор констатирано беше дека истите содржат приемна листа, план за постапување со пациентите, менторска листа, листа која ја води социјалниот работник, интензивна листа, сепаратна листа (во случај кога во вонредни услови реагира дежурен лекар), листа за перманентно следење на состојбата на пациентот со датум и час.

При увидот во машкиот оддел воочени се тапацирани ремени за врзување на пациентите, кое се врши според донесениот Протокол за фиксација. Имено, според овој акт во Психијатриската болница фиксацијата се врши со ленти или ремени кои се поставуваат на рацете на пациентот или поставување на широк ремен околу градниот кош. За употребата на овие средства донесен е Протокол за фиксација бр. 02-79/2 од 27.01.2010 година и според овој документ фиксацијата не смее да се предвидува како казна или како мерка за модификација на однесувањето, а ниту смее да вклучува болка од каков било вид која се нанесува намерно.

При посетата констатирано е дека постапката спроведена кон при хоспитализираните лица по основ на кривична одлука со изречена мерка на безбедност задолжително лекување и чување во здравствена установа според

документацијата е во ред. Оваа категорија на пациенти се примаат во болницата врз основа на судска одлука и се распоредуваат во судското одделение. Во моментот на посетата во судското одделение престојуваа вкупно 36 лица, од кои 30 мажи, а 6 жени беа сместени на женскиот оддел.

Меѓутоа и во судското одделение присутна е дотраеност на инвентарот, а посебен проблем претставува состојбата со санитарииите кои се во лоша состојба. Инвентарот и во тоалетите е дотраен, мијалниците се стари, некои и поткршени и не се во целосна функција. Хигиената во тоалетите, најчесто, е на ниско ниво.

Пациентите се сместени во 8 соби со по четири легла, и истите се осветлени со решетки на прозорците. Постои соба, односно просторија за дневен престој во која, има телевизор, маси и клупи за седење, а хигиената и покрај дотраеноста на објектот е на задоволително ниво.

За жал и при оваа посета повторно се констатира дека се уште не е започнато со реализација на проектот за функционирање на Центар за форензичка психијатрија.

Имено, формирањето на овој Центар е присутно како идеја подолг временски период и истиот би можел да се востанови како посебен правен субјект или како посебен оддел на Психијатриската болница – Скопје каде што би се сместиле сите пациенти од трите специјализирани здравствени установи спрема кои по донесена судска одлука се извршува мерка на безбедност задолжително лекување и чување во здравствена установа и задолжително лекување алкохоличари и наркомани, како и престој на пациенти за кои е поребно вештачење за стореното казниво дело додека трае судската постапка.

За разлика од споменатите лоши услови во погоре наведените оддели, пациентите од женски пол се сместени во нови и реновираните простории. Во овој оддел во кој престојуваат 164 пациентки условите за сместување се навистина добри. Со право може да се заклучи дека претходните две години, колку што траела изградбата и реновирањето на просториите се направени вистински чекори за подобрување на условите за престој, која активност би требало да продолжи за сите сместувачки капацитети во ЈЗУ Психијатриска болница Скопје.

Констатирана е добра состојба во однос на условите за престој во одделот именуван како ХОСТЕЛ, во кој пациентите се сместуваат во рамките на програмата за рехабилитација, каде што пациентите самостојно се грижат, како за одржувањето на хигиената, така и за подготовката на храната и воопшто за целокупниот престој и живеење во овој оддел.

Во контекст на потребата за подобрување на условите за сместување треба да се напомене дека во моментот се работи на целосна реконструкција на објектот на машкиот оддел и на кујната, а според зборовите на директорот, градежните работи би требало наскоро да завршат.

2.2. Работно ангажирање на пациентите

Работното ангажирање на пациентите во рамките на окупациско-терапевтските активности се врши во договор меѓу лекар, работен терапевт и пациентот. Пациентите се ангажираат согласно афинитетите кои ги поседуваат. Ангажирањето се врши по назначување на лекар во индивидуална листа за окупациона терапија, а за извршената работа пациентите месечно добиваат стимулативна награда, според евиденција изработена од Одделението за работна терапија.

Како дел од работното ангажирање на пациентите секако е и работна - окупациона терапија.

Работната - Окупационата терапија е важен сегмент во терапевтскиот исход на лекувањето. Се организира според терапевтските програми на Одделението за работна терапија, според проценка на лекарот за креативните афинитети на пациентот. За секој пациент лекарот прави назначување за окупациона терапија на Индивидуална листа за окупациона терапија, и потоа се следат очекуваните резултати од терапијата.

Работната (окупациона терапија) во Болницата се состои од:

1. Фискултурна терапија, која се изведува во просторија за таа намена опрема со фискултурни справи и спортска опрема.
2. Креативни активности: рачна работа (плетење, везење, шиене), сликање, пишување.

3. Работно ангажирање: ангажирање во одржување на болничкиот парк.

Секојдневно, во работните денови според Распоредот на активности од Одделението за работна терапија, пациентите назначени за работна терапија се упатуваат во придружба на член од терапевтскиот тим на одделението и по истекот на терапевтската активност се враќаат на одделението, исто така во придружба.

2.3. Реализација на терапевтски отсуства (викенд)

Терапевтските-викенд отсуствата се дел од терапевтскиот пристап во третманот и се реализираат редовно кога здравствената состојба на пациентот го дозволува тоа. Терапевтскиот викенд се реализира по проценка на здравствената состојба од страна на лекар, во договор со пациентот и членови на неговото семејство. За викенд-отсуството пациентот добива Излезна белешка во која се назначува определеното траење на викендот и датумот до кој пациентот треба да се врати во Болницата.

Реализација на терапевтски викенди за пациентите со изречена судска мерка се врши само по претходно писмено одобрение на надлежниот Суд.

Во периодот јануари-јуни 2016 година се реализирани вкупно 1.171 терапевтски (викенд) отсуства, според табелата подолу. Овие отсуства во Психијатриската болница Скопје се реализираат во согласност со предвиденото во Законот за ментално здравје и во согласност со здравствената состојба на пациентите.

Реализирани терапевтски отсуства - викенди за период јануари-јуни	
Пациенти од акутни одделенија	1.017
Хронични болести	154

ВКУПНО	1.171
---------------	--------------

Во истиот период се реализирани и 3 викенд - отсуства на пациентите по добиена Одлука од надлежен суд, а во периодот од почетокот на годината заклучно со денот на посетата биле реализирани и 42 посети на пациентите врз основа на судска одлука.

2.4. Посети од роднини и пријатели во здравствената установа

Во Психијатриската болница Скопје посетите од роднини и пријатели се овозможени секојдневно. Посетителите се евидентираат во приемната просторија на влезот на Болницата и на одделението каде што се лекува пациентот.

Во периодот јануари-јуни, 2016 г. во Болницата се реализирани вкупно 1784 посети.

Реализирани посети на пациенти за период јануари-јуни	
Пациенти од акутни одделенија	1.230
Хронични болести	554
ВКУПНО	1.784

2.5. Приеми на пратки (пошта)

Сите пратки наменети за пациентите пристигнуваат во архивата на Болница, по што истите им се доставуваат на Одделението каде што се лекуваат.

На пациентите им е овозможено, исто така и од своја страна да испраќаат пошта. Доколку им е потребна помош во составувањето им помагаат членовите на терапевтскиот тим (лекар, психолог, социјален работник, медицинска сестра). Исто така секое одделение располага со телефон, преку кој пациентите може да

контактираат со роднините и пријателите. Пациентите го користат службениот телефон во периодот од 09-17 часот.

2.6. Следење на ТВ

На сите одделенија во Психијатриската болница Скопје, во просториите за дневен престој има ТВ приемник и на пациентите им е овозможено следење на програмата во согласност со Куќниот ред на одделението. За реализацијата на следењето на ТВ емисиите се грижи персоналот.

2.7. Верски слободи

На пациентите согласно со прописите им се загарантирани верските слободи. По нивно барање и проценка на лекар дека се работи за лична потреба на пациентот и не е во склоп со параноидна идеација, им се овозможува посета на верски објекти во придружба на член од терапевтскиот тим.

При престојот бевме информирани дека во тек е реализација на иницијативата за прилагодување на една просторија во Болницата за верски обреди, а остварени се и контакти со верските заедници. Воедно се преземаат активности за оставрување на периодични посети од страна на свештеници.

Во разговорот со пациентите бевме информирани дека во Болницата се обележуваат поголемите верски празници (Божик, Велигден, Курбан Бајрам, Рамазан Бајрам и др.), а се почитуваат и верските принципи во однос на исхраната.

2.8. Облека

На пациентите при престојот во Психијатриската болница Скопје им е овозможено да носат болничка облека и цивилна-болничка облека како лична облека. За истата, доколку им е овозможено лично одржување на облеката на

самото одделение има можност од рачно и машинско перење, во машини за перење кои ги има на одделенијата.

За разлика од личната, болничката облека се одржува преку болничката перална која се наоѓа во кругот на Болницата и според зборовите на персоналот и пациентите облеката се носи на перење еднаш во неделата.

2.9. Храна

За пациентите е организирана болничка исхрана со 3 оброци. Истата во моментот, со оглед дека се реконструира болничката кујна, се приготвува во кујната на ЈЗУ Општа болница 8-ми Септември од каде организирано се доставуваат. Исхраната е составена според претходно изготвен месечен план за исхрана и се настојува да се обезбеди разновидност во исхраната. Меѓутоа, при престојот во судското одделение и разговорот со пациентите од нивна страна беше **искажано незадоволство од квалитетот и квантитетот на храната. Слабиот квалитет на храната секако се должи и на фактот што истата се приготвува во друга здравствена институција поради моменталното реновирање на кујната во ЈЗУ Психијатриска болница Скопје.**

2.10. Достапност на предмети за лични потреби

Во Психијатриската болница Скопје нема продавница за набавка на производи за лични потреби на пациентите . Иако во реконструираниите објекти е предвиден простор за болничко бифе, односно кантина поради административни причини, како што ни беше кажано од директорот истото се уште не е пуштено во работа.

Поради тоа пациентите личните потреби за продукти ги задоволуваат преку најблиската продавница надвор од Болницата, каде што одат во придружба на член од персоналот на одделението.

Доколку се работи за потреби на производи кои ги нема во најблиската продавница, се организира набавка во подалечна продавница или пазар, преку

претходно направен план и листа на пациенти, а за тоа се организира и болнички превоз.

2.11. Заштита на правата на пациентите

Постапката за заштита на правата на пациентите во оваа здравствена установа се спроведува согласно Законот за правата на пациентите. Од увидот во документацијата за правото на изјавување на поплака за 2016 година не е евидентирана жалба од пациент, а во 2015 година евидентирани се два поднесока и тоа: едниот поднесок од мајка на пациент која се поплакувала на синот кој бил на лекување во установата, со дијагноза шизофренија, барајќи најпрво да биде излекуван, а потоа пуштен на викенд отсуство и вториот случај - поплака на пациент со третман на лекување поради употреба на алкохол поради издадено мислење за неговата здравствена состојба по барање на центар за социјална работа. Според зборовите на персоналот постапката по поднесена поплака ја спроведува лекар овластен од директорот заедно со психолог и административен службеник.

3. УТВРДЕНА СОСТОЈБА ОД ИЗВРШЕНИОТ УВИД ВО ПСИХИЈАТРИСКА БОЛНИЦА НЕГОРЦИ

3.1. ОПШТИ ПОДАТОЦИ ЗА УСТАНОВАТА

Психијатриската болница Негорци се наоѓа во атарот на селото Негорци, Гевгелија и располага со 220 легла распоредени во 6 болнички одделенија, и тоа: приемно одделение, одделение за акутни состојби со 35 легла, одделение за

хронични состојби со 44 легла, одделение за психогеријатрија со 44 легла, одделение за пациенти со изречена мерка на безбедност со 40 легла, одделение за лечење од алкохолизам и други болести на зависност со 40 легла, и женско хронично одделение со 17 легла, кое во моментот на посетата беше празно, бидејќи е во тек реновирање.

ПРЕГЛЕД на одделенија со број на легла	
Одделенија	Број на легла
приемно одделение и одделение за акутни состојби	35
одделение за хронични состојби	44
одделение за психогеријатрија	44
одделение за пациенти со изречена мерка на безбедност	40
одделение за лечење од алкохолизам и други болести на зависност	40
женско хронично одделение	17
ВКУПНО	220

Во моментот на посетата, на 05.08.2016 година во здравствената установата престојуваа 216 пациенти, од кои 151 маж и 55 жени, од кои по основ на доброволна хоспитализација 174 пациенти, а 42 пациента беа со изречена мерка на безбедност.

Во ЈЗУ Негорци има вкупно 92 вработени, и тоа: 5 лекари специјалисти (3 психијатри и 2 невропсихијатри), 3 социјални работници, 2 психолози, 34 медицински сестри, 26 болничари, 10 вработени во кујна, 5 технички персонал, 7 вработени во администрацијата од кои еден правник, економист и книговодител.

ПРЕГЛЕД на вработени во ЈЗУ Негорци	
лекари специјалисти	5
социјални работници	3

психолози	2
медицински сестри	34
болничари	26
вработени во кујна	10
технички персонал	5
администрација	7
ВКУПНО	92

Психијатриската болница - Негорци се финансира со буџетски средства преку програми на Министерството за здравство и преку Буџетот на Фондот за здравствено осигурување. Оваа болница има регионален карактер и ги опфаќа претежно јужниот и југоисточниот дел на Република Македонија.

4. ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВАТА НА ПАЦИЕНТИТЕ

Во психијатриската болница Негорци **условите за сместување и третман** се на задоволително ниво. Секое одделение во оваа здравствена установа располага со кревети, ормари, тоалети и друга опрема потребна за непречено функционирање. При обиколката на просториите, од страна на раководниот тим беше посочено дека се напушта праксата за сместување во шесткреветни и четворокреветни соби и ќе се формираат соби со по три кревети. Има простории за спорт, рекреација, занимални со ТВ приемник и за дневен престој, достапност на печат, а болницата располага со пространо и добро уредно дворно место за прошетки. Установата располага со возила: комби Фиат Дукато, пик-ап Пежо, теренско возило Лада Нива и Шкода Октавија.

Во оваа здравствена установа според увидот во документацијата **се лекуваат пациенти** кои се зависници од алкохолизам, опојни дроги-опијати, шизофренија, афективни растројства, параноја и др., исклучиво за полнолетни лица. Според објаснувањето на стручниот тим иако заложба е третманот да биде пократкотраен, кај поголем број пациенти здравствената состојба не се подобрува и покрај соодветната терапија, поради што истите се задржуваат во болницата на

повеќе години лекување. Сите пациенти добиваат терапија и лекаства без разлика дали се осигуреници во Фондот за здравство. Во изминатиот период во болницата имало починати 4 пациенти од природни болести..

При увидот констатирано е дека Болницата **располага со лековите** потребни за лекување на пациентите. Досега, според зборовите на стручниот тим нема случај на недостиг, купување или рефундирање на средства за лекови од Фондот за здравствено осигурување.

Во однос на **условите за престој** и сместување и условите за работа на персоналот, констатација дека се задоволителни. Машките се одвоени од женските пациенти во посебни оддели и нема мешање на пациенти по пол. Во сите одделенија има занимални, простории за дневен престој, ТВ, дневен печат, простории за спорт и рекреација и голем уреден простор за прошетки и релаксација.

При приемот на пациентите во установата, се започнува со пополнување на формулар и согласност кој е приложен, при што се забележува телефонскиот број и адресата за контакт со семејството на пациентот. Најчесто комуникацијата со семејството е телефонска, поради што во болницата има 10 службени телефонски броеви за контакти помеѓу пациент-член на семејство.

По приемот за секој пациент стручниот тим подготвува план за работа (формулар) каде се бележи дијагнозата, начинот на лекување и терапијата, кој го потпишуваат лекар, социјален работник и психолог.

Во однос на **хигиена**, облека, просториите, санитарииите, и сл., констатација е дека состојбата е на задоволително ниво. Во бањата се капат пациентите сами и не постои групно капење. Има поголем број тоалети и WC во однос на бројот на пациентите.

Исхраната според зборовите на пациентите е добра, со три оброци дневно според мени кое се објавува на огласната табла на трепезаријата. Меѓутоа, неспорен е заклучокот дека храната секогаш може да биде подобрена како количински, така и квалитативно со поголема разновидност и калоричност на оброците.

Посети на пациентите се дозволени секојдневно под контрола на вработените, во зависност од природата на болеста на пациентот. Понекогаш во установата се соочуваат со проблем бидејќи на некои пациенти ретки се посетите, особено што некои роднини им се во странство и ретко има кој да ги посети.

Исто така, констатирано е при посетата на здравствената установа дека секој пациент може редовно да прима и **пакети** со храна, облека и други потребни работи.

Во психијатриската болница Негорци постојано **работно ангажирани** се 5-6 пациенти во болничката економија, на одржување на хигиената на околината, за што добиваат паричен надоместок.

Во оваа здравствена установа правникот им укажува **правна помош** на пациентите, а има случаи и на повикување на адвокати по потреба. Исто така, во установата има сандаче за поплаки и пофалби. Има формулари за поплаки кои се поднесуваат до архивата на болницата. Поплаките, доколку бидат поднесени ги разгледува стручен колегиум и носи оценка за понатамошно постапување и преземање мерки. Во последните 3 години поплака до Министерството за здравство нема поднесено за условите и односот на вработените кон пациент.

На Одделението за акутни состојби, во засебни простории за престој на пациенти според полова структура има по еден **кревет за фиксација**. Наредбата за фиксација на пациент во писмена форма ја дава лекар, а истата ја спроведува болничар. Од извршиот увид во книгата за фиксација беше забележано дека последно користење на безбедносниот третман - фиксација е во месец април 2016 година, кој траел од 22 до 23 часот. Од увидот, исто така е констатирано дека фиксацијата се ограничува на 2 часа максимум. При тоа, утврдено е дека се почитуваат прописите за забрана на нехумано постапување, мачење или тортура кон пациентите.

При посетата на оваа здравствена установа беше остварен разговор со вработените и со пациентите. Раководителот на Одделението за лекување од алкохолизам и други болести на зависност, во разговорот нагласи дека условите во болницата за престој, третман и лекување на пациентите се оптимални и дека нема негативни појави во функционирањето на установата. Истиот став го

пренесе и медицинска сестра која изјави дека условите за работа во установата се на задоволително ниво дека со пациентите се постапува согласно процедурите и дека воопшто нема никакви проблеми.

Од разговорот со пациентите присутен е впечатокот дека правата и достоинството на пациентите се почитуваат согласно нормите и стандардите и со нив се постапува хумано и во најдобар интерес на пациентот. Не е констатирана дискриминација помеѓу пациентите по кој било основ.

Пациентите со кои е разговарано изразија задоволство од односот на лекарите, болничарите и вработените во болницата, и дека редовно примаат терапија. Сместувањето и храната, според неговите зборови биле добри, гледа ТВ и користи редовни прошетки во кругот на болницата. Пациентот изјави дека имал повремени посети од семејството, а може да користи и да престојува на викенд кај семејството.

Во разговор со пациент кој е на лекување со изречена мерка задолжително лекување поради зависност од наркотични средства со пресуда на Основен суд Струмица, изјави дека условите во Болницата се добри, персоналот е коректен, но бидејќи има пресуда со изречена мерка не му следува пробно отсуство или викенди. Терапијата со метадон ја прима редовно, при што потенцираше дека доколку третманот и лекувањето е успешн постои можност за поднесување предлог за предвремено укинување на изречената мерка.

Слично размислување даде и друг пациент кој издржува мерка на безбедност - задолжително лекување на алкохоличари и наркомани врз основа на пресуда. Задоволен е од условите во болницата, храната, сместувањето и односот на вработените кон него.

5. УТВРДЕНА СОСТОЈБА ОД ИЗВРШЕНИОТ УВИД ВО ПСИХИЈАТРИСКАТА БОЛНИЦА ДЕМИР ХИСАР

5.1. ОПШТИ ПОДАТОЦИ ЗА УСТАНОВАТА

Јавната здравствена установа **Психијатриска болница Демир Хисар** е формирана во 1956 година. Основната дејност на Болницата е болничка и вонболничка психијатриска и специјалистичко консултативна здравствена заштита, а во склоп на останатите дејности се врши и дијагностичко-лабораториска дејност, обезбедување лекови и санитарски материјали, сместување и исхрана на болните и вршење на здравствено-статистичка обработка.

Во Психијатриската болница, пациентите се хоспитализираат врз основа на доброволно и присилно сместување, при што констатација е дека е забележан напредок во регулирањето на правната постапка за сместување на лица во болницата и по двата основи, со донесување на посебен протокол за прием и третман на пациентите, како и протокол за прием, третман на лица во судското одделение. Постапката е уредена со процедури донесени во текот на 2015 година.

При вршење на увид во досиеја на пациентите по случаен избор, констатирано е дека процедурите се применуваат. Поточно, во досиејата кај пациенти кои се сместени во болницата доброволно, има запис за прием од дежурен лекар, кој по поставувањето на дијагнозата ја дава ординарната терапија, пополнетите приемен лист и клиничката патека се заверени со неговиот потпис и печат, како што ја има и согласноста за доброволното лекување. Доколку пациентот е донесен од страна на лекари од брза помош или полиција се изготвува и потврда за службеното лице.

Во досиејата на пациенти кои се хоспитализирани по присилен пат, покрај останатите документи предвидени со процедурата има и пријава за присилна хоспитализација, која се изготвува во 3 примероци, од кои едниот се доставува до Судот почитувајќи го законскиот рок од 48 часа од приемот.

При увидот во досијата, кај некои имаше Решение од Судот за задржување на лицето на лекување, но во некои немаше заради одолжување на донесување на истото од страна на Судот, негативна пракса која континуирано продолжува. Неажурноста на Судот доведува и до проблеми и во случаи кога истекува рокот за задржување на пациентот на лекување, наведен во Решението, а стручните лица сметаат за потребно лекувањето на пациентот да продолжи, по што го известуваат Судот. Но, Судот во најголем број случаи повторно ја одолжува постапката за донесување на решение, по што како правна последица доведува формално-правно некои од пациентите да се задржуваат во болницата без правен основ .

Фиксацијата на пациентите се применува во крајни случаи и до денот на посетата во 2016 година имало само 24 пациенти, што е значително намалено во споредба со 2006 година, кога евидентирана е бројка на фиксација применета врз 100 пациенти. Една од причините за намалениот број на пациенти врз кои се применува фиксацијата е континуираната обука на медицинскиот персонал за присилната хоспитализација и фиксациите и за медицинската документација која се води во болницата и посебното судско одделение .

Инаку, фиксацијата се спроведува во „специјален“ кревет, прицврстен за подот и со заштита од паѓање и истата се спроведува во „4 точки“, со ленти или ремени за фиксирање на раце или нозе. При фиксацијата се предвидува пациентот да биде сам, односно без присуство на лица кои не се медицински персонал и дека истата се изведува во просторија со зголемен видео надзор. Кога пациентот е фиксиран, покрај него постојано е присутен член на персоналот (болничар или сестра) и се одржува терапевтски однос. Постапката и евиденцијата е предвидена со Протокол за фиксација на пациенти донесен во 2010 година .

Организациската поставеност на Установата е преку работење на 7 болнички оддели, и одделенија за: сметководствено-финансиски работи, за општи и технички работи. Првиот болнички оддел е наменет за вонболничка заштита и унапредување на менталното здравје. Ги опфаќа Центарот за ментално здравје во Прилеп и Дневната болница за психози во Демир Хисар. Во овој оддел се

третираат 130-150 пациенти дневно. Вториот оддел е наменет за превенција и третман на зависност од алкохол и други зависности, а во овој оддел функционира и Дневната болница за алкохолизам. Третиот оддел е за прием и дијагностика на лица со ментални нарушувања и ги опфаќа и заедничките служби во здравството. Четвртиот оддел е за акутни и ургентни состојби во психијатријата. Во овој оддел припаѓаат I, II и III болничко одделение. Петтиот оддел за продолжено лекување, рехабилитација и ресоцијализација ги опфаќа V и VII болничко одделение и Центарот за рехабилитација. Шестиот оддел е за судска психијатрија и експертиза. Седмиот оддел за психогеријатрија ги опфаќа IV и VIII одделение.

Секој оддел функционира со стручен тим од психијатар, психолог, социјален работник и медицински техничар.

Во оваа психијатриска установа вкупно се вработени 247 лица, и тоа: 13 лекари, 100 медицински сестри, 5 социјални работници, 6 психолози, 6 работни терапевти, 2 физиотерапевти, 1 фармацевт, 3 лаборанти, 1 биохемичар, 23 болничари, 54 во технички служби, 20 во административна служба.

ПРЕГЛЕД	
на вработени во ЈЗУ Психијатриска болница Демир Хисар	
лекари специјалисти	13
социјални работници	5
психолози	6
медицински сестри	100
болничари	23
работни терапевти	6
физиотерапевсти	2
фармацевт	1
лаборанти	3
биохемичар	1
технички персонал	54
администрација	20

ВКУПНО	247
---------------	------------

Капацитетот на ЈЗУ Психијатриска болница – Демир Хисар во однос на болнички кревети изнесува 375 легла, а состојбата во болницата на денот на посетата 09.08.2016 година е 551 пациент.

Од вкупниот број на пациенти - 296 се во хоспитала и од нив 6 во моментот користеа тераписки викенд. Во екстрахоспитала, односно во дневната болница се лекуваат 254 пациенти.

До денот на посетата до 09.08.2016 година новопримени се 256 пациенти, а испишани се 26. Од новопримените пациенти со присилна хоспитализација се сместени 11 лица.

5.2. ОСТВАРУВАЊЕ НА ПРАВАТА НА ПАЦИЕНТИТЕ

Обиколката низ сите одделенија во болницата со цел да се согледаат **просторните капацитети** покажа дека хигиената во истите е на задоволително ниво, но се чувствуваше миризба на средства за чистење. Пациентите по одделенијата беа облечени во чиста облека (своја или пижами од болницата), собите беа чисти со најчесто наместени кревети и чисти (иако најчесто дотраени) постелнини, подот по ходниците беше чист, свежо избришан, тоалетите свежо измиени. Обиколката остави впечаток дека од страна на вработените се преземени дејствија да при посетата, која беше најавена пред неколку дена, се затекне задоволителна состојба во однос на хигиената и на пациентите и на просториите, како и на санитарните јазли.

Во однос на просторните услови во одделенијата е забележано дека бројот на кревети по собите зависи единствено од големината на просторијата (колку поголема – поголем број на кревети и обратно), без притоа да се земе предвид и потребната комоција на пациентите за движење низ собите. Исто така, во собите речиси и да нема никаква декорација (со неколку исклучоци каде собите се декорираат од самите пациенти и со нивни предмети), ниту има пердиња на

прозорците (освен во некои каде самите пациенти поставуваат ткаенини од различен тип за заштита од сонце). Во ниту една просторија во кое било одделение нема задоволителни услови за чување на лични работи. Во собите или има по неколку натказни (но, секогаш помалку од бројот на кревети), или мали метални шкафчиња, но повторно во недоволен број. Најголемиот број од креветите се стари, железни и со стари душеци, а се уште во некои одделенија (најповеќе во VII – геријатрија женско) има и кревети со импровизирани душеци од сунѓер.

Нови кревети и душеци во најголем број се поставени во адолесцентното одделение, додека во другите одделенија се реткост.

Најголем број од просториите се со стари и оштетени подови (најголеми оштетувања има во геријатријското машко одделение), освен во хроничното женско одделение каде е поставен нов под од ламинат.

Сидовите на просториите и ходниците во сите одделенија освен во одделението за лекување од алкохолизам повеќе или помалку се со влага и од нив на повеќе места е испаднат малтерот, а оние испаднати делови на кои е направена санација (крпење) се само грубо пополнети со малтер и се грда слика. Само ходникот во првото акутно женско одделение и трепезаријата во хроничното женско одделение се свежо бојадисани .

Просториите за дневен престој, кои всушност претставуваат болнички трепезарии и кои во текот на посетата во сите одделенија беа празни (поради што основано може да се заклучи дека се употребуваат само како трепезарии, а не како простор за дружење на пациентите) содржеа маси и столови (стари, но, имаше и поново набавени), ТВ приемници, а во повеќето имаше поставено и клима уреди. Скоро во ниту една од овие простории нема мијалници со топла вода и сапун за миење раце (освен во адолесцентното одделение), поради што хигиената на рацете пред и после јадење пациентите ја одржуваат во тоалетите. Најзначителен напредок во просторните услови во Установата беа реновираните тоалети. Имено, целосно реновирани беа тоалетите (комплет делови за тушеви и санитарните јазли) во акутно и хронично женско одделение, во геријатрија женско одделение, алкохолно, во акутно и хронично машко одделение и судското

одделение , додека во адолесцентното одделение и геријатриско машко само се сменати вратите од тоалетите, додека санитарните јазли се стари, зарѓани, плочките се испаѓани, мијалниците се стари, сидовите се влажни, мувросани, а плочките на подот се испукани. Дури и околу ново поставените врати сидовите не се санирани, малтерисани и бојадисани.

Во геријатрија женското одделение, иако реновирани тоалетите, сепак поради неисправна водоинсталација се забележува влага и рѓа по сидовите и плочките, онаму каде се поставени цевките. Во ниту еден тоалет нема сапун или друго средство за лична хигиена. Според изјавите на пациентите, дозволено им е капење два пати неделно, но и повеќе пати доколку некој од нив тоа го побара.

Добиени се информации дека со цел подобрување на просторните и сместувачките услови во Установата, во тек се преговори со Министерството за здравство за изградба на два нови објекти за кои веќе се изработувал проектот (машка зграда во која би се сместило и судското одделение и би била на 3 ката со површина од 800 м² по кат, како и женска зграда која се планира да биде на 2 ката со површина од по 450 м² по кат). Овие два нови објекти се очекува да бидат пуштени во употреба 2018-2019 година.

Исто така, добиени се информации за реконструкција на постоечките објекти, изработени се проекти со кои веќе е аплицирано за добивање на средства од IPA фондовите, а во тек е реализација на тендер и е склучен договор за реконструкција на примарната мрежа (водовод, парновод, телефонија и електрична мрежа), како што е во тек и тендер за нова ограда околу Установата. Во тек е изградба на објект кој е донација од Американската амбасада во РМ со површина од 500 м², во кој се планира да биде сместено геријатриското машко одделение, а доколку се обезбедат финансиски средства, установата планира до крајот на 2016 година да се спроведе и постапка за доопремување на одделенијата со нови кревети, ормари, душеци и веш.

Болницата има воспоставено свој механизам за **заштита на правата** на пациентите и за таа цел има еден вработен правник, кој ги прима жалбите од пациентите и им дава правна помош. Во моментот, со Договор за дело е ангажиран и уште еден правник за период од 24 месеци, кој се планира да биде

вработен и се чека согласноста за обезбедени финансиски средства од страна на Министерството за финансии на РМ. Ова од причина што веќе вработениот правник за помалку од 3 години го остварува правото на пензија.

При посетата можевме да забележиме дека во секое одделение има поставено сандаче за жалби, во кои се ставаат и барања од страна на пациентите, а директорката објасни дека истите ги отвора посебна Комисија составена од главната сестра, стручен доктор и еден пациент (најчесто од судското одделение). До денот на посетата, во 2016 година нема ниту една поплака, а се примени само 4 писмени барања од пациенти од кои 3 за испис од Установата и 1 за користење на терапевтски викенд, додека поплаки адресирани до Министерството за здравство или други институции нема.

Работното ангажирање на пациентите е во согласност со нивната психо-физичка состојба, по проценка на лекарот и секако во договор со пациентот и неговото семејство. Работното ангажирање се одвива по одделенија, но и во Центарот за рехабилитација кој е во склоп на Установата, а за ангажирањето пациентот добива симболичен паричен надоместок – во форма на награда кој изнесува од 100,00 – 2.000,00 денари во зависност од видот, обемот и зачестеноста на работното ангажирање на пациентот.

Во однос на **рехабилитациските и терапевтските активности**, покрај фармакотерапијата, кај повеќе од 70 % од пациентите редовно се спроведуваат социотерапевтски активности, по принцип на терапевтска заедница со информативен, едукативен и терапевтски ефект. Застапени се и работно-терапевтските, рекреативни, рехабилитациски и окупациски активности (музикотерапија, библиотерапија, ликовна терапија и други). Носител на ваквите социотерапевтски активности е Центарот за рехабилитација и ресоцијализација, кој е добро опремен и во истиот има кабинети за ликовна активност, за музичка едукација. Кабинетите се опремени со потребен инвентар и опрема (материјали за повеќе техники за ликовна уметност, за плетење, резбарство, музички инструменти), на кој начин се придонесува за целосно задоволување на потребите на пациентите. Фискултурната сала е направена по високи стандарди и опремена за кошарка и мал фудбал, а по потреба може и за ракомет со

дополнително поставување на стативи. Во склоп на Центарот има и одлично опремена библиотека во која книгите од различни содржини се уредно класифицирани во посебни шкафови, има и фотелји и масички каде пациентите во пријатна атмосфера можат да читаат книги и во библиотеката. Во библиотеката во текот на работното време работно е ангажиран и библиотерапевт. Со секој од кабинетите раководи стручно лице од соодветната област кое на пациентите им пружа соодветна едукација.

Реализацијата на **тераписките отсуства (викенд)**, пред се зависи од предходна проценка на здравствената состојба на пациентот, а се одобруваат од страна на тим од лекар, социјален работник и психолог и секако со предходен договор со неговото семејство. При остварување на ова право, на пациентот му се издава Излезна белешка во која се назначува определеното траење на викендот и датата кога пациентот треба да се врати во болницата.

Во периодот јануари-јуни 2016 година, реализирани се вкупно 220 викенд отсуства и тоа 156 од страна на пациенти од акутни одделенија, 52 од хронични и 12 од Одделението за лекување на алкохоличари.

Реализирани викенд отсуства за период јануари-јуни 2016 г.	
Пациенти од акутни одделенија	156
Хронични болести	52
Пациенти за лекување од алкохол	12
ВКУПНО	220

Користењето на ова право на пациентите во судско-психијатриското одделение е регулирано и со подзаконски акти и тоа со Правилник за начинот на прием, третман и отпус на судско-психијатриски пациенти каде во глава II се посебно регулирани условите за престој и користење на тераписки викенд. Врз основа на овој Правилник, од страна на директорот се донесени и Правила за начин и контрола на користење на тераписки викенд. Со овие подзаконски акти постапката е детално разработена и во однос на прибавување на потребната

документација (секако иницијаторно е одобрението од надлежен суд), евиденцијата, одговорните лица за спроведување на истата.

Во периодот јануари-јуни 2016 година, од ова одделение реализирани се вкупно 84 викенд отсуства

Посетите на пациентите од страна на членовите на семејството или други лица се одвиваат секојдневно, секако во зависност од моменталната здравствена состојба на пациентот кој се сака да биде посетен. Во Установата постои посебна просторија за посети, но истите можат да се одвиваат и во рамките на одделенијата, или дворот на Установата .

Во периодот јануари-јуни 2016 година, реализирани се вкупно 646 посети и тоа 291 од страна на пациенти од акутни одделенија, 301 од хронични и 54 од алкохолното одделение.

Реализирани посети за период јануари-јуни	
Пациенти од акутни одделенија	291
Хронични болести	301
Пациенти за лекување од алкохол	54
ВКУПНО	646

Во периодот јануари-јуни 2016 година во судско-психијатриското одделение реализирани се вкупно 108 посети.

Приемите на пратки (пошта) се преземаат од портирница, или се доставуваат до архивата на Установата и оттаму се препраќаат до одделенијата. Судските писмена имаат посебен третман заради својата специфичност и истите ги презема најпрво техничарот, ги евидентира во посебни книги, по што им ги предава на соодветните служби за понатамошна достава.

Секако и пациентите имаат право да испраќаат писма, како и телефонски да контактираат со семејството или други лица.

Комуникација со надворешниот свет им се овозможува и преку **следење на телевизиски програми**, преку ТВ приемниците кои ги има во секоја трпезарија на поделните одделенија.

Во болницата нема просторни и други услови за изразување **верски активности на пациентите**, но истите не им се забрануваат, или попречуваат. Во Установата се запазуваат верските обичаи и им се организираат посебни настани за време на верски празници во зависност од религиозната припадност на пациентите, а се организираат и посети на верски објекти.

Храната за пациентите се состои од 3 оброци, а истата се приготвува во кујната со која располага Установата и е лоцирана во кругот на истата. Започнато е со имплементирање на HACCP стандарди и во блиска иднина е планирано во целост ваквите стандарди да бидат исполнети. Квалитетот и квантитетот на исхраната се задоволителни, но континуирано се преземаат активности за нивно подобрување, што зависи од финансиските средства со кои располага Установата. Така на пример, видно од листата за набавка на овошје и зеленчук, која беше предмет на увид при посетата, произлегува дека за некои видови до јуни 2016 година не се предвидени средства (пример за пиперки, домати, модар доMAT, лубеници, дињи, праски). Потребата за дополнителни продукти, или за набавка на производи за лични потреби, пациентите ја задоволуваат од продавница која се наоѓа во кругот на Установата и која е задоволително опремена.

КОНСТАТАЦИИ

Неспорен е заклучокот дека специјализираните здравствени установи функционираат согласно општите прописи од областа на здравството со одделни специфичности определени со Законот за ментално здравје. Општ е впечатокот дека во овие здравствени установи се почитуваат утврдените права на пациентите со ментална болест, кои беа предмет на оваа Информација, но има и поделни потешкотии и проблеми кои отстапуваат од утврдените стандарди.

1. Во моментот во областа на менталното здравје **не постои стратегија за ментално здравје** како стратешки документ која ги уредува прашањата не само на хоспитализацијата и третманот на оваа категорија пациенти, туку и обезбедува предуслови за деинституционализација, превенција како системско решение за континуирана грижа на ментално заболените лица, стандарди за континуирана едукација и обука на персоналот, како и предуслови за подигнување на јавната свест за менталното здравје. Ваков документ постоеше во периодот 2005-2012 кога и беа преземени и реализирани значајни новини во оваа област.
2. Воочени се проблеми и нестандаризирани состојби во специјализираните здравствени установи за ментално здравје, пред се **лоши услови за престој, недостаток на кадар**, особено на стручен персонал – лекари, медицински сестри, болничари и негувателки. Недостатокот од персонал особено е воочлив во ЈЗУ Психијатриската болница во Скопје, каде што од 2009 година се упразнети 100 работни места.
3. **Хигиената** во просториите е на задоволително ниво, иако поради дотраеност во дел од објектите од архитектонски аспект не може да се очекува најсоодветни хигиенски услови.
4. **Исхраната** на лицата во специјализираните здравствени установи не е на задоволително ниво. Подготовката на дневните оброци е со употреба само на два-три градинарски производа, односно отсуствува разновидност на исхраната. Особено е загрижувачка исхраната на лицата со ментално растројство кои се сместени во ЈЗУ Психијатриска болница Скопје, каде што кујната е во фаза на реконструкција и храната се обезбедува од надвор, односно се приготвува во ЈЗУ Општа болница 8 Септември.
5. **Контактите со надворешниот свет** функционираат согласно утврденото со Законот за ментално здравје. Пациентите имаат посети, примаат пратки, следат ТВ и други медиуми, остваруваат посети во семејствата, но впечатокот е дека контактите со роднините се минимални, семејствата

одбиваат да ги посетуваат нивните блиски, поради што потребни се континуирани активности за подигање на свеста за менталното здравје.

6. Забележан е значителен напредок во однос на спроведените **обуки** на вработените од сите стручни сфери, особено за вработените во ЈЗУ Психијатриската болница во Демир Хисар. Лекарите активно учествуваат на едукативни обуки и симпозиуми за соодветна грижа и правилен третман на пациентите. Исто така, забележан е напредок во регулирањето на **правната постапката за сместување** на лица во здравствените установи и по двата основи со донесување на посебен Протокол за прием и третман на пациентите, како и Протокол за прием, третман на лица во судското одделение. Во 2015 година донесени се и Основни процедури за прием на пациент кој е со присилна хоспитализација и за прием на пациенти кои доаѓаат доброволно на лекување, како и Основна процедура за постапување со починато лице.
7. **Фиксацијата** на пациентите е незначителна и се применува во крајни случаи од страна на обучен медицинскиот персонал за присилната хоспитализација и фиксациите.
8. **Неажурноста** на надлежниот суд во донесувањето на одлуки во однос на сместувањето, должината и продолжувањето на лекувањето на пациентите континуирано продолжува. Оддолжување на постапката за донесување на одлуки од страна на Судот доведува формално-правно некои од пациентите да се задржуваат во болницата без правен основ .

ПРЕПОРАКИ

Имајќи предвид дека постапувањето и грижата на пациентите со ментални растројства се уредени со повеќе прописи, како и со меѓународни стандарди, а се со цел за унапредување на состојбите во Психијатриските установи во Република Македонија, Народниот правобранител препорачува:

1. **Да се донесе нова Националната стратегија за ментално здравје**, со која ќе се обезбедат предуслови за продолжување на процесот на деинституционализација, преку отворањето на центри за ментално здравје. Да се зајакне превенцијата во областа на менталното здравје со нагласена континуирана грижа на ментално заболените лица, како и да востановат стандарди за континуирана едукација и обука на персоналот, како и мерки за подигнување на јавната свест за менталното здравје.
2. Поради лошите услови во некои од објектите, особено на машкиот оддел во Психијатриската болница Скопје потребно е **донесување на посебна програма за санација и реконструкција** на објектите и просториите во кои престојуваат и се лекуваат пациентите. Оваа програма потребно е да ја донесе Владата на РМ со обезбедување на неопходните финансиски средства и прецизна динамика на реализација за подобрување на условите за престој и работа во трите специјализирани здравствени установи.
3. Без одлагање да се преземат мерки за **соодветно кадровско доекипирање на вработените** во специјализираните здравствени установи, особено во ЈЗУ Психијатриска болница Скопје.
4. **Да се подобри исхраната** на пациентите и при тоа да бидат спроведени и целосно имплементирани HACCP стандардите, и во таа насока разновидност на исхраната со почитување на нутрициските вредности и квалитетот на исхраната.
5. Да се преземат дополнителни активности за **стимулирање на контактите на пациентите со семејството и обратно**, преку соработка со центрите за социјална работа. Потребно е социјалните работници од болниците редовно да остваруваат контакт со семејствата на пациентите и по потреба да организираат заеднички средби во самите болници.
6. Да се преземат соодветни активности за **обука на персоналот во болниците** посебно во делот на постапувањето со пациентите кои во своето однесување манифестираат насилство.

7. Раководниот тим во специјализираните здравствени установи **редовно да остваруваат средби со надлежните судови** со цел доследна примена на одредбите на Законот за вонпроцесна постапка за задржување на лица на лекување во специјализирана здравствена институција, а при присилната хоспитализација.
8. **Да се подготви студиска анализа за потребата од формирање на Центар за форензичка психијатрија**, за сместување на пациенти од трите специјализирани здравствени установи спрема кои по донесена судска одлука се извршува мерка на безбедност „Задолжително лекување и чување во здравствена установа“ и „Задолжително лекување алкохоличари и наркомани“, како и престој на пациенти за кои е потребно вештачење за стореното казниво дело додека трае судската постапка.